

Nr 14

Utlåtande i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om handel med preventivmedel, dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 13 februari 1959 dagtecknad proposition, nr 76, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, har Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över inrikesärenden, inhämtat riksdagens yttrande över följande

Förslag

till

Förordning

om handel med preventivmedel

Härigenom förordnas som följer.

1 §.

Den som vill, annorstädes än i apoteksinrättning eller läkemedelsförråd, idka handel med preventivmedel skall söka tillstånd därtill, i Stockholm hos överståthållarämbetet och i övrigt hos polismyndigheten i den ort, där försäljningen skall bedrivas.

2 §.

Tillstånd må beviljas endast beträffande sådana medel, som medicinalstyrelsen godkänt för den med ansökningen avsedda försäljningsformen.

3 §.

Försäljning må ej äga rum genom kringföring.

Utomhus må försäljning ske allenast från automatapparat, vari samtidigt tillhandahållas jämväl andra sjukvårds- eller sanitetsartiklar.

4 §.

När skäl äro därtill, må tillstånd återkallas eller begränsas.

5 §.

Den som tillhandahåller preventivmedel i strid mot bestämmelserna i denna förordning straffes med dagsböter eller fängelse i högst sex månader; och skola preventivmedel som påträffas hos honom förklaras förverkade till kronan, om det ej är uppenbart obilligt.

Med preventivmedel som förklarats förverkade skall förfaras på sätt medicinalstyrelsen bestämmer.

6 §.

Mot polismyndighets beslut må talan föras genom besvär hos länsstyrelsen. Klagan över länsstyrelsens beslut må föras hos Konungen genom besvär.

7 §.

Närmare föreskrifter om tillämpningen av denna förordning meddelas av Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer.

Denna förordning träder i kraft den 1 juli 1959, då förordningen den 9 september 1938 (nr 567) om handel med preventivmedel upphör att gälla; dock att före den nya förordningens ikraftträdande meddelat tillstånd även därefter behåller sin giltighet, om det icke återkallas.

I samband med propositionen har utskottet behandlat följande i anledning av densamma väckta motioner, nämligen

motionen II: 486 av herr *Svenungsson m. fl.*;

motionen II: 487 av herr *Nelander m. fl.*;

de likalydande motionerna I: 406 av herr *Lindblom* och herr *Andersson, Axel Johannes*, samt II: 495 av herr *Gustafsson* i Borås *m. fl.*;

motionen II: 496 av herr *Svensson* i Kungälv *m. fl.*;

de likalydande motionerna I: 409 av fröken *Mattson* och fru *Nilsson* samt II: 497 av fru *Sjövall m. fl.*

I motionerna II: 486, II: 487 samt I: 406 och II: 495 har hemställts, att riksdagen måtte »avslå» propositionen.

I motionen I: 496 har hemställts, »att riksdagen måtte, med tillstyrkande av propositionen i övrigt, avslå att tillstånd får lämnas till försäljning av preventivmedel vid toalettanläggningar och nöjesetablissemang, samt att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om sådan ändring i kungörelsen den 18 oktober 1946 om tillhandahållande av preventivmedel å apoteksinrättning att, i den mån bärande skäl för samvetsbetänkligheter

föreligger, vederbörande apoteksinnehavare måtte kunna erhålla dispens från skyldigheten att tillhandahålla preventivmedel».

I motionerna I: 409 och II: 497 har hemställts, »att riksdagen i sitt yttrande över Kungl. Maj:ts proposition nr 76 måtte uttala, att därest apotek eller sjukvårdsaffär ligger inom stationsområde tillhörande tunnelbana, busscentral eller järnväg enahanda bedömningsgrunder bör gälla som för apotek eller sjukvårdsaffär utanför sådant område».

Beträffande de skäl, som motionärerna anfört för sina yrkanden, får utskottet, i den mån redogörelse därför inte lämnas i det följande, hänvisa till motionerna II: 486, 487, 495, 496 och 497.

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås, att preventivmedel skall få försäljas även från automatapparat. Utomhus skall dock sådan försäljning få äga rum endast från automat, vari samtidigt tillhandahålles jämväl andra sjukvårds- eller sanitetsartiklar.

Då de nya bestämmelserna leder till förhållandevis genomgripande ändringar i den nuvarande förordningen om handel med preventivmedel, föreslås att denna ersättes med en helt ny förordning. Den nya förordningen avses träda i kraft den 1 juli 1959.

Inledning

Försäljningen av preventivmedel regleras bland annat i förordningen den 9 september 1938 om handel med preventivmedel. Enligt denna förordning är all preventivmedelsförsäljning med undantag av försäljning från apotek underkastad tillståndstvång. Inom detaljhandeln bedrivs försäljningen huvudsakligen i två former, antingen såsom butiksförsäljning eller såsom postorderförsäljning. Försäljning utomhus är uttryckligen förbjuden.

Efter preventivmedelsförordningens tillkomst har frågan om automatförsäljning av preventivmedel blivit aktuell och tagits upp i olika sammanhang. Sålunda hemställde medicinalstyrelsen redan år 1946, att Kungl. Maj:t måtte förklara hinder inte möta mot sådan försäljning inom vissa för allmänheten tillgängliga inomhuslokaler. Vid tillkomsten av 1948 års butikstängningslag uttalade dåvarande departementschefen (prop. 1948: 248), att det inte syntes föreligga någon anledning att i det sammanhanget föreslå ändring i det rådande förbudet att försälja preventivmedel utomhus, varav följde att automatförsäljning av sådan vara utomhus även fortsättningsvis bleve förbjuden. I fråga om automatförsäljning av preventivmedel inomhus fann han, att från de synpunkter, som förestavat regleringen av handeln med preventivmedel, förutsättningar inte syntes

vara för handen att bevilja tillstånd härtill, ehuru sådan försäljning inte var uttryckligen förbjuden i förordningen. Riksdagen lämnade departementschefens uttalanden utan erinran. Därefter uttalade sig 1950 års abortutredning för automatförsäljning av preventivmedel, och medicinalstyrelsen ställde sig ånyo positiv härtill och förklarade, att försäljning genom automater var en lämplig form för saluhållandet. Även åtskilliga tjänsteläkare tillstyrkte en sådan försäljningsform.

Frågan väcktes på nytt i samband med 1956 års ändringar i butikstängningslagstiftningen. Dåvarande departementschefen fann (prop. 1956: 162) det vara tveksamt i vilken utsträckning automatförsäljning av preventivmedel generellt kunde tillåtas inom ramen för bestämmelserna i gällande preventivmedelsförordning. Men även spørsmålet om man över huvud taget mera allmänt borde tillåta automatförsäljning av preventivmedel var tveksamt och föremål för delade meningar. Olika synpunkter gjorde sig gällande vid bedömningen av denna fråga, och för egen del var departementschefen inte beredd att ta ställning därtill, innan spørsmålet blivit närmare belyst.

På grund av den tveksamhet, som sålunda har yppats i fråga om såväl lagligheten som lämpligheten av automatförsäljning av preventivmedel tillkallade departementschefen med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 23 mars 1956 byråchefen Sven-Hugo Ryman för att såsom utredningsman verkställa utredning av frågan om ändrade former för försäljning av preventivmedel och därmed sammanhängande frågor. Samtidigt tillkallades såsom experter för att medverka i utredningsarbetet föredraganden i medicinalstyrelsen i ärenden rörande könssjukvård, medicine licentiaten Malcolm Tottie, skolöverläkaren, professorn Carl Wilhelm Herlitz, dåvarande studentprästen, numera biträdande föreståndaren vid stadsmissionen i Stockholm, pastor Ludvig Jönsson, samt advokaten Baltzar Widlund. Sedermera tillkallades såsom ytterligare expert sekreteraren i målsmännens riksförbund, fru Rosa Hellström-Olsson.

Utredningsmannen avlämnade den 21 augusti 1958 betänkande i ämnet (stencilerat), innefattande utkast till bl. a. ny förordning om handel med preventivmedel jämte tillämpningskungörelse. Om betänkandets innehåll är utredningsmannen och samtliga experter ense.

Över betänkandet har efter remiss yttranden avgivits av försvarets sjukvårdsstyrelse, socialstyrelsen, arbetarskyddsstyrelsen, medicinalstyrelsen, statens institut för folkhälsan, skolöverstyrelsen, kommerskollegium, statens provningsanstalt, ombudsmannaämbetet för näringsfrihetsfrågor, överståthållarämbetet, rikets samtliga länsstyrelser samt domkapitlen i Uppsala ärkestift och Stockholms stift. Medicinalstyrelsen har i anslutning till sitt eget yttrande överlämnat utlåtande från styrelsens socialpsykiatriska nämnd. Kommerskollegium har bifogat yttranden från samtliga handelskammare. Överståthållarämbetet har närslutit utlåtanden från stadskollegiet

och poliskammaren i Stockholm. Flertalet länsstyrelser har vid sina remiss-svar fogat yttranden från förste provinsialläkaren, lokala polismyndigheter, barnvårdsnämnder och hälsovårdsnämnder m. fl. Vidare har följande sam-manslutningar och företag avgivit yttranden, nämligen svenska stadsför-bundet, svenska socialvårdsförbundet, målsmännens riksförbund, apotekar-societetens direktion, Sveriges farmaceutförbund, föreningen Sveriges lands-fiskaler, svenska sjukvårdsaffärernas riksförbund, riksförbundet för sexuell upplysning, aktiebolagets Nils Adamssons sjukvårdsaffär och H. E. Adams-son Aktiebolag.

Utredningsmannens förslag tillstyrkes i princip eller lämnas utan erinran av det övervägande flertalet remissinstanser, och endast ett fåtal avstyrkan-den föreligger. De erinringar som förekommit hänför sig huvudsakligen till frågan om den närmare utformningen av automathandeln, främst frågan vilka platser som bör få komma ifråga för denna försäljningsform.

Framställningen i propositionen omfattar redogörelse för gällande be-stämmelser om handel med preventivmedel och om automathandel m. m., för rättstillämpningen i fråga om automathandel med preventivmedel, för förhållandena på vissa håll utomlands, för utredningsmannens förslag och yttrandena däröver samt för föredragande departementschefens, statsrådet Johanssons, egen inställning till de viktigare frågorna. I en specialmotive-ring redogöres därefter för skälen till detaljutformningen av stadgandena i den föreslagna förordningen om handel med preventivmedel.

Den följande framställningen kommer i huvudsak att begränsas till redo-görelsen för gällande bestämmelser, för rättstillämpningen och för departe-mentschefens inställning till de viktigare frågorna. I övrigt hänvisas till propositionen.

Gällande bestämmelser

A. Om handel med preventivmedel

Handeln med preventivmedel regleras i främsta rummet genom *förord-ningen den 9 september 1938 (nr 567) om handel med preventivmedel* med däri genom förordningen den 4 mars 1949 (nr 59) vidtagna ändringar. Enligt preventivmedelsförordningen i dess nu gällande lydelse skall den som annor-städes än å apoteksinrättning vill idka handel med eller eljest tillhandahålla allmänheten preventivmedel söka tillstånd därtill hos polismyndigheten i den ort, där rörelsen skall utövas. Med preventivmedel förstås medel, som är av-sedda att förebygga befruktning eller överförande av könssjukdom. Tillstånd får avse endast vissa angivna medel. När skäl är därtill, må meddelat till-stånd återkallas. Närmare föreskrifter om tillstånds beviljande och återkal-lande meddelas av Konungen. Försäljning får ej äga rum genom kringföring och ej heller utomhus. Överträdelse av förordningen straffas med dagsböter

eller fängelse i högst sex månader; därvid påträffade preventivmedel, som uppenbarligen är avsedda att tillhandahållas olovligen, skall förklaras förverkade.

I kungörelsen den 9 september 1938 (nr 568) med vissa föreskrifter i anledning av förordningen om handel med preventivmedel har närmare föreskrifter meddelats om tillstånd beviljande och återkallande. Ansökning om tillstånd skall göras skriftligen och innehålla uppgifter i följande avseenden: a) vilka medel sökanden ämnar tillhandahålla, b) huruvida sökanden ämnar bedriva parti- eller detaljhandel eller avser att på annat sätt tillhandahålla medlen åt allmänheten, c) huruvida tillhandahållande skall äga rum allenast medelst posten, d) å vilket ställe rörelsen skall utövas, e) vilken reklam sökanden ämnar bedriva och f) därest sökanden är bolag eller förening, vem som skall förestå rörelsen. Vid prövning av ansökning om tillstånd skall särskilt iakttagas, bland annat, att sökanden är berättigad att idka handel i allmänhet samt med hänsyn till den reklam han uppger sig ämna bedriva och i övrigt kända förhållanden är lämpad att erhålla tillstånd och, om sökanden är bolag eller förening, att rörelsen omhänderhas av lämplig föreståndare, att uppgiven lokal för medlens tillhandahållande är ur hygienisk synpunkt och i övrigt tillfredsställande samt att tillstånd icke meddelas att försälja medel, som måste anses olämpliga för sitt ändamål eller kan befaras vara skadliga, varvid i tveksamma fall yttrande bör inhämtas från medicinalstyrelsen.

I bevis som meddelas angående tillstånd att tillhandahålla preventivmedel skall intagas erinran om att tillståndet må återkallas, när skäl föreligger härför, och att försäljning ej får äga rum genom kringföring eller utomhus. Vid prövning av fråga om återkallelse skall särskilt beaktas, huruvida tillståndshavaren (för bolag eller förening föreståndaren) gjort sig skyldig till förseelse, som har samband med rörelsen och som kan anses göra honom olämplig att vidare bedriva densamma, huruvida olämplig reklam bedrivs och huruvida eljest någon väsentlig ändring inträtt i jämförelse med förhållandena vid tillståndsprövningen. Innan tillstånd återkallas skall tillståndshavaren, i den mån så kan ske och särskilda skäl icke är däremot, beredas tillfälle till rättelse.

För försäljning av preventivmedel från apotek har särskilda bestämmelser utfärdats. I kungörelsen den 18 oktober 1946 (nr 639) om tillhandahållande av preventivmedel å apoteksinrättning föreskrives, att å apoteksinrättning, varmed förstås såväl självständigt apotek som filialapotek, skall följande slag av preventivmedel vara att tillgå, nämligen kondomer, pessarer, syregelé samt spermatocida suppositorier. Skyldighet att å apoteksinrättning tillhandahålla dessa preventivmedel föreligger emellertid icke under tid, då nattexpedition är anordnad, och ej heller å sön- eller helgdag. Medicinalstyrelsen äger meddela närmare föreskrifter angående arten och beskaffenheten av de preventivmedel, som skall tillhandahållas å apoteks-

inrättning, liksom angående kontroll av medlen och formerna för deras tillhandahållande.

B. Om automathandel

Automathandeln är en tämligen modern försäljningsform, och det är först på sistone som principen om automathandelns frihet har vunnit allmänt erkännande. Denna handel har närmare reglerats i de butikstängningslagar, som tid efter annan avlöst varandra, på så sätt att den varit underkastad samma bestämmelser om affärstid som detaljhandelsbutikerna, i den mån den icke uttryckligen undantagits från lagarnas tillämpning. Automathandelns frigivande har skett successivt, och denna utveckling återspeglas följaktligen legislativt i en motsvarande krympning av tillämpningsområdet för butikstängningslagarna.

Det första mera väsentliga steget på vägen mot en fri automathandel togs genom tillkomsten av *butikstängningslagen den 21 juli 1948 (nr 608)*. Lagen innehåller i huvudsak bestämmelser om den vanliga affärstiden, om kommunala avvikelser därifrån och om särskilt tillstånd till annan affärstid än den vanliga. Huvudregeln är att butik får hållas öppen för allmänheten vardagar från klockan 8 till klockan 19 med vissa möjligheter till utsträckning av tiden, som saknar intresse i förevarande sammanhang. Kommunal myndighet kan bestämma om inskränkningar i den vanliga affärstiden, och länsstyrelsen kan under vissa angivna förutsättningar meddela särskilt tillstånd för näringsidkare att hålla butik öppen för allmänheten eller att annorstädes idka försäljning till allmänheten å tid, då det eljest icke är tillåtet. Från lagens tillämpning undantages enligt *lagen den 7 juni 1956 (nr 320) om ändring i butikstängningslagen den 21 juli 1948* bl. a. försäljning från automatapparat, som bedrives antingen i anslutning till egen butik, där samma slag av varor saluföres, eller i järnvägs väntsal eller inom annan huvudsakligen för de resande avsedd del av järnvägs stationsområde eller slutligen å annan plats än nu sagts om försäljningen icke sker i anslutning till annan tillhörig butik, där samma slag av varor saluföres. Såsom villkor för att automathandeln skall vara undantagen från butikstängningslagen gäller, att automatapparaten är av typ, som godkänts av vederbörlig myndighet, och beträffande försäljning av tobaksvaror att tillstånd lämnats av monopolötövaren. I fråga om försäljning av preventivmedel från automatapparat skall emellertid ändringen i butikstängningslagen, intill dess Konungen anorlunda förordnar, inte medföra någon ändring i tillämpningen av dittills gällande bestämmelser.

I *kungörelsen den 21 juli 1948 (nr 609) om typgranskning av automater* föreskrives, att automatapparat skall vara till typen godkänd av statens institut för folkhälsan efter samråd med statens kriminaltekniska anstalt, institutet dock obetaget att samråda även med annan myndighet.

Enligt 76 § 2 mom. *byggnadsstadgan den 30 juni 1947 (nr 390)* må i byggnadsordning stadgas, att tillstånd skall sökas hos byggnadsnämnden för åtgärd, som påverkar byggnads utseende eller stadsbilden, däribland skyltning. I anslutning härtill har i det *normalförslag till byggnadsordning, som år 1948* upprättats av byggnadsstyrelsen och som — frånsett Stockholm, Göteborg och Malmö — antagits av praktiskt taget alla städer, köpingar och municipalsamhällen, intagits en bestämmelse att byggnadsnämndens lov erfordras för uppsättande av skylt eller annan liknande reklamordning. Med skylt avses i detta sammanhang även skyltskåp och försäljningsautomat. Enligt de särskilda föreskrifter som meddelats i normalförslaget om skylt m. m. får skylt, som anbringats lägre än 2,50 meter över marken, skjutas fram högst 20 cm över gatulinjen. Särskilt skall tillses, att skylten ej stör gatu- eller stadsbilden, verkar förvillande för trafiken eller störande för närboende eller anbringas så, att den försvårar gatuhållningen.

På försäljningsautomater är också *allmänna ordningsstadgan den 14 december 1956 (nr 617)* tillämplig. Enligt 2 § får nämligen allmän plats inom stadsplanlagt område i stad, köping och annat samhälle, där byggnadslagens bestämmelser för stad äger tillämpning, icke tagas i anspråk för försäljningsstånd, ställningar och dylikt, såframt ej tillstånd därtill lämnats av polismyndigheten eller — såvitt angår upplåtelse för försäljningsändamål — i Stockholm av överståthållarämbetet. Innan tillstånd meddelas, skall yttre inhämtas från den kommunala nämnd eller styrelse, som kommunen bestämt. Om denna avstyrker, får tillstånd icke meddelas.

2 § allmänna ordningsstadgan torde icke vara tillämplig å försäljningsautomater i vidare mån än de tar allmän plats i anspråk på sådant sätt, att de hindrar dess användning för avsett ändamål eller vållar olägenhet från ordningssynpunkt. Härigenom faller flertalet av de mindre försäljningsautomaterna utanför bestämmelsen. Även för en mindre automat kan det dock — beroende på dess avsedda placering — bli fråga om ett sådant ianspråktagande av den allmänna platsen, att tillstånd fordras enligt ordningsstadgan. För större fristående automater eller andra automater, som på ett hindrande sätt skjuter ut över den allmänna platsen, krävs alltid särskilt tillstånd enligt förevarande paragraf. Om automaten emellertid anbringas i trappa, port eller nisch, som gränsar till den allmänna platsen, och detta på ett sådant sätt, att något utrymme å eller ovanför den allmänna platsen icke tages i anspråk, synes tillstånd enligt ordningsstadgan icke erforderligt.

Rättstillämpningen i fråga om automathandeln med preventivmedel

Trots den restriktiva ståndpunkt som statsmakterna i samband med tillkomsten av 1948 års butikstängningslag jämte 1956 års ändringar däri intagit i fråga om automatförsäljning av preventivmedel, har tillstånd i icke obetydlig omfattning beviljats till sådan försäljning inomhus. Enligt uppgif-

ter hänförliga till slutet av år 1956 skulle sålunda i runt tal drygt 150 preventivmedelsautomater finnas uppsatta på olika orter, bortsett från automater inom militära förläggningar. I Stockholm har däremot den tillståndsbeviljande myndigheten regelmässigt avslagit ansökningar om automatförsäljning av preventivmedel. Någon sådan försäljning förekommer inte heller i huvudstaden annat än vid militärförband.

Att de tillståndsgivande myndigheterna kommit till olika resultat med avseende å tillåtligheten av automathandel inomhus sammanhänger uppenbarligen med att denna försäljningsform inte var aktuell vid preventivmedelsförordningens tillkomst och att varken själva förordningen eller förarbetena till denna ger några säkra hållpunkter för frågans bedömande. I viss mån har rättsläget dock numera klarnat på detta område, sedan Kungl. Maj:t den 15 juni 1956 meddelat beslut i ett antal besvärsmål, som samtliga gällt ifrågasatt tillstånd till automatförsäljning av preventivmedel inom offentliga toaletter. Genom dessa avgöranden torde det få anses fastslaget, att hinder föreligger enligt gällande rätt att meddela tillstånd till sådan försäljning i toaletter, tillgängliga för allmänheten. Övervägande skäl talar för att sådant hinder möter mot tillstånd till försäljning av preventivmedel från automat även i andra för allmänheten tillgängliga inomhuslokaler, möjligen med undantag för butikslokaler. Redan beviljade tillstånd får emellertid enligt samma avgöranden inte återkallas enbart på den grund att tillståndet inte bort lämnas, utan för återkallelse fordras sådana särskilda skäl, som närmare anges i tillämpningskungörelsen till preventivmedelsförordningen.

Den restriktiva ståndpunkt som statsmakterna intagit till automathandeln med preventivmedel har icke avsett sådan handel inom militärförbanden. I tjänstemeddelanden från försvarets sjukvårdsstyrelse (Tsjv 1955 nr 8) har med giltighet från och med den 15 december 1955 följande föreskrifter meddelats rörande automathandel med preventivmedel.

Kondomer tillhandahålles i automater, som installeras på lämplig plats inom förbandet. Förbandschef äger bevilja tillstånd härtill åt den, som innehar medgivande av polismyndighet i orten att driva handel med preventivmedel. Försäljningen av preventivmedel sker i läger- eller manskapskassans regi. Skriftligt avtal eller kontrakt upprättas för viss tid mellan läger- eller manskapskassan och tillståndshavaren. 1 § butikstängningslagen utgör icke hinder för försäljning genom automat å annan tid än den vanliga affärstiden under förutsättning att försäljningen äger rum endast till personal och värnpliktiga vid förbandet. Förpackningarnas storlek, kvalitet, pris m. m. bestämmes av sjukvårdsstyrelsen.

Departementschefen

Föredragande departementschefen, statsrådet Johansson, har anfört:

»Försäljning av preventivmedel utomhus är uttryckligen förbjuden i nu gällande preventivmedelsförordning av år 1938, och utomhus uppsatta försäljningsautomater för sådana medel torde inte heller förekomma i landet.

Däremot finns ett inte ringa antal preventivmedelsautomater inomhus, företrädesvis lokaliserade till bekvämlighetsinrättningar.

Delade meningar har emellertid i praxis rått om lagligheten av automatförsäljning av preventivmedel inomhus. Detta sammanhänger med att denna försäljningsform saknade aktualitet vid preventivmedelsförordningens tillkomst och följaktligen inte blivit närmare reglerad där. De tillståndsbeviljande myndigheternas olika bedömning av ärenden rörande automatförsäljning av preventivmedel har också utgjort en betydande olägenhet, som har givit sig tillkänna i olika sammanhang. Inte utan fog har myndigheternas sinsemellan oförenliga beslut kommit att uppfattas såsom en olikhet inför lagen, och det föreligger ett uppenbart behov av klara normer i fråga om automatförsäljning på detta område. Jag anser det därför vara ofrånkomligt, att statsmakterna nu tar ställning till frågan i vad mån preventivmedel skall få försäljas genom automat.

Såsom utredningsmannen framhållit har diskussionen kring preventivmedelsfrågan i vårt land i stort sett passerat det stadium, då denna fråga var föremål för allvarigare meningsbrytningar av principiell natur. Genom preventivmedelsförordningens antagande år 1938 och den därefter år 1946 stadgade skyldigheten för apoteksinrättning att tillhandahålla allmänheten preventivmedel har dessa medels medicinska och sociala betydelse vunnit samhällsmakternas fulla erkännande. I fråga om automathandeln är att märka, att det första steget mot dess frigivande togs genom tillkomsten av 1948 års butikstängningslagstiftning och att denna handel i princip frigavs i och med 1956 års ändringar i samma lagstiftning och därmed erkändes såsom en med butiksförsäljningen fullt likvärdig distributionsform.

Det är mot bakgrunden av den nu angivna utvecklingen som man har att bedöma, om automathandeln bör friges även på preventivmedelsförsäljningens område. En åtgärd i denna riktning kan sätillvida sägas vara ett samhällligt intresse, som det måste vara en uppgift för samhället att underlätta tillgången till preventivmedel i syfte att motverka de olyckor, som ovälkomna havandeskap har i följe, och den alltjämt förhållandevis stora spridningen av de veneriska sjukdomarna. De fördelar, som automathandeln erbjuder på varudistributionens område genom att göra allmänheten oberoende av affärstider, är också särskilt påtagliga i fråga om en sådan vara som preservativ för män, vilken närmast är aktuell för denna försäljningsform. Vidare kommer i betraktande den illegala handeln med preventivmedel, vilken med hänsyn till dess av allt att döma mycket stora spridning, de ofta anstötliga former, varunder den bedrives, och de underhaltiga varor, som därigenom utbjudes, mer eller mindre äventyrar syftet med den lagliga regleringen av preventivmedelsförsäljningen. Endast genom en ändamålsenligt utformad automathandel synes det bli möjligt att på ett effektivt sätt motverka den illegala handeln på området.

På nu anförda skäl delar jag för min del helt utredningsmannens även av

det övervägande flertalet remissinstanser biträdda uppfattning, att samhället inte bör ställa sig avvisande till en automathandel med preventivmedel utan att problemet närmast gäller att söka utforma denna handel så, att den icke medför allvarligare olägenheter.

Frågan om en lämplig utformning av automathandeln med preventivmedel är i främsta rummet en fråga om var automaterna skall få placeras. Det är nämligen givet, att man kan föreskriva sådana inskränkningar beträffande uppställningen av preventivmedelsautomater att några nya problem över huvud taget inte kan uppkomma av denna försäljningsform. Å andra sidan medför alltför långtgående inskränkningar i fråga om platsvalet att automatförsäljningens speciella fördelar går förlorade. En avvägning bör därför ske, varvid man — som utredningsmannen framhållit — särskilt bör beakta de barna- och ungdomsskyddande synpunkter och de ordnings- och synpunkter, som här kan göra sig gällande, varjämte tillbörlig hänsyn bör tagas till vad pieteten bjuder.

Om automaternas fördelar att medge inköp oberoende av affärstider skall kunna tillvaratagas, måste automaterna placeras antingen utomhus eller i lokaler som hålles öppna för allmänheten även på andra tider än affärstider. Såsom jag inledningsvis framhållit har hittills lämnade tillstånd till automatförsäljning av preventivmedel på grund av förbudet i preventivmedelsförordningen mot försäljning av sådana medel utomhus utslutande gällt inomhuslokaler, huvudsakligen bekvämlighetsinrättningar. Utredningsmannen har enligt min uppfattning på ett övertygande sätt visat att, även om en del inomhuslokaler får anses lämpade för automatförsäljning av preventivmedel, ett upphävande, såvitt avser automathandel, av förbudet i preventivmedelsförordningen mot utomhusförsäljning skulle erbjuda överlag bättre möjligheter att lokalisera denna handel till platser, där det är både naturligt och lämpligt att automaterna placeras.

Förslaget att automatförsäljning skall få äga rum utomhus har under remissbehandlingen också rönt erinringar från endast ett fåtal remissinstanser. En remissmyndighet har särskilt vänt sig mot att samhället skulle medverka till ett så radikalt steg på preventivmedelsförsäljningens område och därvid bland annat framhållit, att en sådan öppen automatförsäljning för stora grupper av samhällsmedborgare skulle innebära en allvarlig kränkning av hela deras livsåskådning. Från ett annat håll har därutöver invänts, att utomhus placerade automater på grund av insynen över försäljningen från utomstående troligen inte skulle anlitas av många, vilkas inköp man har velat underlätta genom denna distributionsform. Automatförsäljning av preventivmedel utomhus har emellertid obestriddliga fördelar, och jag kan inte finna invändningarna häremot bärande, om man — såsom utredningsmannen tillika föreslagit — förbinder denna försäljning med villkoret, att även andra sjukvårds- och sanitetsartiklar samtidigt måste tillhandahållas i automaten. Genom att begränsa utomhusförsäljningen till

dylika sanitetsautomater och till härför lämpade platser — till platsvalet återkommer jag i det följande — kan sålunda både pietetskrav och diskretionssynpunkter tillgodoses samt goda förutsättningar följaktligen skapas för en automathandel på detta område i tilltalande former.

I enlighet med det anförda förordar jag sålunda — i överensstämmelse med utredningsmannens förslag — att preventivmedel skall få försälas i sanitetsautomater utomhus. Jag är också ense med utredningsmannen och det övervägande flertalet remissinstanser på den punkten, att det inte föreligger tillräckliga skäl att meddela tvingande föreskrift om sanitetsautomater även med avseende å sådana platser inomhus, som kan anses lämpade för automatförsäljning av preventivmedel. Inomhus bör följaktligen i princip hinder inte resas mot automater för enbart preventivmedel.

Jag övergår härefter till spørsmålet, vilka platser som bör få komma i fråga för automatförsäljningen. Utredningsmannens lösning av de avvägningssproblem, som här möter, kan jag i allt väsentligt godtaga, och jag begränsar mig därför i det följande till att huvudsakligen närmare bevröra sådana frågor beträffande platsvalet, som föranlett särskild uppmärksamhet under remissbehandlingen eller som jag eljest finner vara av särskild vikt.

Automatförsäljning av preventivmedel bör i första hand få bedrivas i *nattpolikliniker* för förebyggande behandling av könssjukdomar samt i anslutning till *apotek* och *sjukvårdsaffärer*. Nattpolikliniker finns för närvarande endast tre i landet, nämligen i Stockholm, Göteborg och Malmö, varför en preventivmedelsförsäljning därstädes får endast begränsad betydelse. Annorlunda förhåller det sig härvidlag med apoteken och sjukvårdsaffärerna. För dessas vidkommande skulle det närmast bli fråga om utomhusförsäljning, eftersom dessa inrättningar i allmänhet synes sakna för automatförsäljning lämpade inomhusutrymmen, som kan hållas tillgängliga för allmänheten efter affärstid. Bortsett från de remissinstanser, som ställt sig avvisande till automathandel med preventivmedel över huvud taget, har man allmänt godtagit en automathandel i anslutning till nämnda inrättningar.

En del remissinstanser har önskat att automathandeln med preventivmedel, åtminstone under en övergångstid och i varje fall med avseende å sådan handel utomhus, skulle begränsas till apotek och sjukvårdsaffärer. Med anledning härav vill jag framhålla att det synes önskvärt, att utvecklingen på detta område går i den riktningen, att automathandeln företrädesvis lokaliseras till apotek och sjukvårdsaffärer. En sådan utveckling torde bäst främjas genom att dessa inrättningar, om särskilda skäl i det enskilda fallet inte talar däremot, regelmässigt erhåller tillstånd att sätta upp försäljningsautomat i omedelbar närhet av sina butikslokaler. Emellertid bör enligt min mening automatförsäljning av preventivmedel kunna medgivas även annorstädes än vid apotek och sjukvårdsaffärer. Sådana

inrättningar finns inte på alla orter och på andra håll kan de vara så belägna — exempelvis mitt emot en skola — att en annan plats är att föredraga för automatförsäljningen ifråga. Automatförsäljning av preventivmedel bör därför få förekomma även på andra härför lämpade platser, såväl inomhus som utomhus. Jag vill emellertid understryka betydelsen av att de tillståndsgivande myndigheterna med tillbörlig varsamhet prövar framställningar om tillstånd till automatförsäljning. Särskild hänsyn måste här tagas, förutom till barna- och ungdomsskyddande synpunkter, även till pieteten, så att inte tillstånd lämnas till sådan försäljning på plats, där det av särskild anledning kan befaras, att automaten kommer att väcka anstöt.

Jag har tidigare framhållit, att den automathandel, som redan nu bedrivs i landet, företrädesvis har koncentrerats till offentliga toaletter. Preventivmedelsautomater förekommer sålunda både i fristående offentliga toaletter och i bekvämlighetsinrättningar inom eller i anslutning till sådana anläggningar som busstationer, dansrestauranger, Folkets hus, folkparker. Fråga uppkommer därför, huruvida automatförsäljning av preventivmedel bör få äga rum inom dylika anläggningar även i fortsättningen vid sidan av den automathandel som framdeles skall få förekomma i anslutning till apotek och sjukvårdsaffärer eller på andra lämpliga platser utomhus.

Några remissinstanser har framställt erinringar mot att preventivmedelsförsäljning skulle tillåtas i *fristående offentliga toaletter*. Deras betänkligheter bottnar huvudsakligen i farhågor för att en preventivmedelsautomat inom dylik lokal kommer att skapa svärbemästrade ordnings- och trevnadsproblem. Med hänsyn till sådana synpunkter anser jag i likhet med utredningsmannen att automatförsäljning i toaletter endast bör få förekomma om toaletten är bevakad och i tillfredsställande hygieniskt skick. I övrigt får här liksom eljest de lokala förhållandena på orten ytterst bli avgörande för bedömningen, varav följer att tillstånd bör kunna vägras även av det skälet, att en försäljningsautomat redan uppsatts på annan plats i närheten eller att annan lämpligare plats, utomhus eller inomhus, står till buds för automatförsäljningen.

Under remissbehandlingen har vidare delade meningar framkommit i fråga om lämpligheten av automatförsäljning av preventivmedel vid järnvägs-, buss- och tunnelbanestationer samt inom teatrar, biografier, folketshusanläggningar, idrottsanläggningar, nöjesetablissemang och andra liknande lokaliteter.

På de av utredningsmannen anförda skälen bör preventivmedelsautomater över huvud taget inte förekomma vare sig i bekvämlighetsinrättningar eller annorstädes inom *järnvägs stationsområde*, och härmed bör enligt min mening *tunnelbanestationer* jämföras i det avseende, varom här är fråga. Vad *busstationerna* beträffar synes preventivmedelsautomater endast kunna komma i fråga i bekvämlighetsinrättningar vid sådana stationer,

varvid dessa bör bedömas efter samma grunder som offentliga toaletter. Jag vill emellertid understryka, att det som regel inte torde finnas anledning att tillåta automatförsäljning vid busstationer i vidare mån än någon annan lämplig plats inte står till buds för ändamålet på orten. Tillstånd bör följaktligen här lämnas endast i undantagsfall.

Teatrar, biografier och idrottsanläggningar anser jag över huvud taget inte böra komma ifråga för automathandel med preventivmedel, varom också remissinstanserna så gott som undantagslöst synes vara ense. Med teatrar och biografier har utredningsmannen likställt *folketshusanläggningar*, var emot från några håll har invänts, att dessa till sin karaktär och utformning är så olika på skilda håll i landet, att de inte i detta sammanhang kan behandlas generellt. Denna invändning förtjänar enligt min mening beaktande. Om sådana anläggningar — vilket är vanligt — regelbundet upplåtes för dansändamål eller danslokaler finns inrymda där, bör de helt eller delvis bedömas på samma sätt som de nöjesinrättningar, som jag avser att behandla i det följande. Dessutom kan en folketshusanläggning utgöra ett stort byggnadskomplex, vari inrymts även affärslokaler av olika slag, och hinder bör då inte möta mot tillstånd till exempelvis en sanitetsautomat i anslutning till en där inrymd sjukvårdsaffär. I eller i anslutning till sådana lokalteter, som är avsedda enbart för den kulturella verksamhet som vanligen förekommer i Folkets hus, bör preventivmedelsautomater emellertid inte få förekomma.

Det återstår härefter att närmast behandla frågan, huruvida automatförsäljning av preventivmedel skall få äga rum i bekvämlighetsinrättningar vid dansrestauranger, folkparksanläggningar och andra *nöjesetablissemang*. Utredningsmannens ståndpunkt, vilken lämnats utan erinran av flertalet remissinstanser, innebär att automatförsäljning skall få förekomma på dessa platser endast om synnerliga skäl talar härför. Ett sådant skäl anser utredningsmannen föreligga, om en nöjesplats har en sådan karaktär och är belägen på så stort avstånd från annan i orten tillgänglig inköpskälla, att det skulle kunna leda till större skada än nytta, om man förbjöd automatförsäljning inom nöjesplatsen. Den av utredningsmannen sålunda gjorda avvägningen kan jag i huvudsak godtaga. Vid detta bedömande har jag särskilt beaktat de möjligheter, som den av mig förordade utomhusförsäljningen i allmänhet erbjuder att tillgodse inköpsbehoven efter affärstid. Ett för mig väsentligt skäl att tillåta utomhusförsäljning på detta område har just varit, att man härigenom kan undvika automatförsäljning på sådana platser, där försäljningen skulle väcka opinion eller mot vilkas anlåtande för ändamålet eljest betänkligheter kan anföras. Jag anser följaktligen, att återhållsamhet bör iakttagas i fråga om tillstånd till automatförsäljning av preventivmedel vid nöjesinrättningar. Tillstånd till sådan försäljning på dylika platser bör som regel vägras, om automatförsäljning med fördel kan bedrivas på annan plats inte för långt därifrån.

Vad slutligen *militärföreläggningar* och *industriärläggningar* beträffar delar jag helt utredningsmannens uppfattning, att tillstånd till automatförsäljning av preventivmedel inom dessa områden som regel bör kunna lämnas utan någon mera ingående prövning av platsens lämplighet.»

Motionerna

I *motionen II: 486* anföres:

Undertecknade anser, att den föreslagna anordningen, som av stora grupper medborgare i detta land uppfattas som en sanktion av lösa sexuella förbindelser, är kränkande för kristen moral och elementär anständighet. Icke minst många föräldrar och fostrare, som med oro ser utvecklingen inom ungdomsvärlden, känner allvarliga bekymmer inför det framlagda förslaget, som enligt deras mening är ägnat att motverka de positiva åtgärder som i andra sammanhang vidtages för ungdomens bästa.

I *motionen II: 487* anföres bl. a.:

En mycket stor grupp medborgare — inte minst inom de kristna och ideella lägren — anser helt visst, att en i princip lössläppt automathandel med preventivmedel kommer att öka antalet tillfälliga sexuella förbindelser, särskilt bland ungdomen. För dessa folkgrupper skulle en lagfäst fri handel med preventivmedel i den utmanande öppna form som utomhusautomater innebär utgöra en allvarlig kränkning av deras livsåskådning. I denna tid, som inte minst för ungdomen är så rik på frestelser, har föräldrar och ansvarskännande målsmän och ungdomsledare rätt att fordra samhällets bistånd. I stället kommer det framlagda förslaget närmast att uppfattas som en samhällets sanktion av lösa förbindelser.

Avslutningsvis yttrar motionärerna:

De förslag som diskuterats i utredningen vad det gäller utplacering av automater — i järnvägs- och busstationer, offentliga toaletter, teatrar, biografier och folketshusanläggningar såväl som inom andra nöjesinrättningar etc. — anser vi vara förkastliga. Vårt att uppmärksamma är t. ex. gatukontorets i Stockholm remissyttrande, vars erfarenheter »icke talar för lämpligheten av att i de offentliga bekvämlighetsinrättningarna medgiva försäljningsautomater».

Preventivmedelshandeln som sådan är föremål för starkt delade meningar hos vårt folk. Uppenbart är emellertid, att den här ifrågasatta automathandeln måste ur kristet etiska synpunkter te sig särskilt utmanande.

I *motionerna I: 406 och II: 495* återkommer det i *motionerna II: 486 och 487* framförda påståendet, att den föreslagna ordningen av många kommer att uppfattas som en samhällets sanktion av lösa förbindelser. I fortsättningen yttrar motionärerna bl. a.:

Vi har svårt att föreställa oss att det skulle finnas någon stark och utbredd folkopinion bakom utredningsförslaget om preventivmedelsautomater. Det är fastmer troligt att ännu större grupper av medborgare skulle anse, att en i princip frisläppt automathandel med preventivmedel icke är önskvärd och att den otvivelaktigt skulle vålla stor skada men nytta till

intet. Något verkligt samhällsintresse kan ett sådant radikalt underlättande av denna handel icke anses innebära.

Man måste även taga hänsyn till att en lagfäst fri handel med preventivmedel i den utmanande öppna form, som utomhusautomater innebär, skulle för stora grupper av samhällsmedborgare innebära en allvarlig kränkning av hela deras livsåskådning. Samhället bör ej bidra till att uppluckra anständighetsbegreppet mera än som redan skett. Särskilt måste samhället vara skyldigt att beakta opinionen hos de föräldrar, som bär ansvaret för barnens och ungdomens fostran och som med rätta kan kräva samhällets bistånd härvidlag.

Problemet har enligt vår mening en etisk sida som är nog så viktig. En utökning av automathandeln skulle leda över till den krassa inställningen att här gäller att skaffa sig största möjliga sexuella utbyte mot minsta möjliga risk för befruktning eller venerisk sjukdom. Denna tendens — bl. a. manifesterad i den vanliga uppfattningen hos ett stort antal ungdomar att på en danskväll skall följa intimt umgänge — behöver i dagens samhälle ej uppmuntras av statsmakterna. Man ser alltför kortsiktigt om man bara tar sikte på ett visst beteende. En ökad upplysning i etik och samlevnadsproblem, där ansvaret mer kommer in i bilden, är värdefullare än allt annat, men denna syn främjas ej av tillkomsten av ytterligare ett antal preventivmedelsautomater.

I *motionen II: 496* anför motionärerna inledningsvis, att de, med tanke på att alltför långt gående restriktivitet framkallar olaga handel, inte vill motsätta sig förslaget att godtaga automathandel utomhus vid i huvudsak nattpolikliniker, apotek och sjukvårdsaffärer. Till motivering för yrkandet om att tillstånd inte skall få lämnas att sälja preventivmedel genom automater vid toalettanläggningar och nöjesetablissemang yttrar motionärerna:

Vad först angår toaletterna anser vi att det ur flera synpunkter är olämpligt att förlägga handeln med preventivmedel till dessa inrättningar.

När det sedan gäller nöjesetablissemang kommer framför allt de barna- och ungdomsskyddande synpunkterna in i bilden. Nöjeställningarna besöks i främsta rummet av ungdom i varierande åldrar. Vi ifrågasätter om det är lämpligt med försäljning av preventivmedel i dessa sammanhang.

Till dessa synpunkter fogar motionärerna den, att tillståndsgivningen kommer att bli beroende av den enskilda polismyndigheten och att erfarenheten visar, att tillståndsgivningen kan komma att variera från plats till annan beroende på polischefens personliga uppfattning.

Yrkandet angående dispens för apoteksinnehavare från skyldigheten att tillhandahålla preventivmedel motiverar motionärerna med att vissa apoteksinnehavare finner handel med sådana medel strida mot deras uppfattning och samvete.

I *motionerna I: 409 och II: 497* åberopas inledningsvis vad departementschefen yttrat om att automatförsäljning bör få bedrivas i nattpolikliniker samt i anslutning till apotek och sjukvårdsaffärer men inte inom järnvägs stationsområde eller på tunnelbanestationer. Därpå framhåller motionärerna, att det redan nu finns sjukvårdsaffärer inom Stockholms tunnel-

bana, som i huvudsak är inriktade på försäljning av preventivmedel, och att inga problem har försports i fråga om dessa affärer från vare sig pietets- eller ordningssynpunkt. I det följande anföres:

Utvecklingen torde gå i den riktningen, att affärscentra med butiker, tillhandahållande vitt skilda slag av varusortiment, uppstår vid tunnelbanestationer, och det är ej heller uteslutet att apotek så småningom kan förläggas till dessa affärscentra. Motsvarande utveckling är sannolik beträffande både större järnvägsstationer och busscentraler.

Kommentarerna till lagtexten, där departementschefen å ena sidan understryker den prioritet som skall gälla för apotek och sjukvårdsaffärer att erhålla tillstånd till automatförsäljning utomhus av preventivmedel medan han å andra sidan uttalar, att det är absolut olämpligt att dylika automater placeras inom tunnelbane- eller järnvägsstationsområden, kan komma att stå i strid mot varandra, därest ett apotek eller en sjukvårdsaffär finns inom dessa områden. Tolkningssvårigheter om den rätta innebörden av kommentarerna till lagtexten torde kunna uppkomma.

Även om generell prioritet getts apotek och sjukvårdsaffärer kan dock enligt departementschefen inskränkning bli nödvändig, och varje enskilt tillståndsbevis skall prövas med hänsyn till pietet och till barna- och ungdomsskyddande synpunkter. Även vid en vidgning av tillståndsbevisen att gälla också tunnelbanestationer etc. kommer alltså i det enskilda fallet även här dessa senare synpunkter att bli utslagsgivande.

Utskottet

Enligt gällande bestämmelser, som infördes 1938, fordras tillstånd för att sälja preventivmedel. Preventivmedel får inte säljas genom kringföring och över huvud taget inte utomhus. De vanligaste legala försäljningsformerna torde vara apoteksförsäljning, försäljning i sjukvårdsaffärer och hos andra tillståndsinnehavare samt postorderförsäljning. Därutöver torde illegal handel med preventivmedel bedrivas i betydande omfattning.

Förbudet att sälja preventivmedel utomhus innebär bl. a., att försäljning av sådana medel genom automater placerade utomhus inte får förekomma. Bestämmelserna tar inte direkt ställning till automatförsäljning inomhus — något som hänger samman med att automatförsäljning inte var aktuell då bestämmelserna infördes — men enligt motivuttalanden i samband med butikstängningslagstiftningen 1948 och 1956 är sådan försäljning inte förenlig med grunderna för bestämmelserna. De myndigheter som prövar ansökningar om tillstånd — från 1949 de lokala polismyndigheterna — har emellertid i viss utsträckning meddelat tillstånd till automatförsäljning av preventivmedel inomhus. Bortsett från militärförläggningar och ett antal större civila arbetsplatser har automaterna i allmänhet satts upp i offentliga toaletter.

Genom några beslut av Kungl. Maj:t under 1956 har fastslagits, att hinder föreligger enligt gällande rätt att meddela tillstånd till försäljning av preven-

2 — *Bihang till riksdagens protokoll 1959. 9 saml. 2 avd. Nr 14*

tivmedel genom automater, uppsatta i offentliga toaletter. Besluten har emellertid inte inverkat på de redan beviljade tillstånden, och ett icke ringa antal preventivmedelsautomater — i slutet av 1956 drygt 150 stycken — finns nu uppsatta i lokaler tillgängliga för allmänheten.

Den illegala handeln med preventivmedel visar, att de legala försäljningsformerna inte är tillfyllest. Redan detta talar enligt utskottets mening för att automathandel bör tillåtas. Automathandeln skulle göra det möjligt att köpa preventivmedel efter butikstid utan att anlita illegala försäljare. Preventivmedlen kunde vidare bli underkastade kvalitetskontroll, och risken för oskäliga priser skulle minska.

Att preventivmedel genom automathandel blir lättare tillgängliga bör leda till en nedgång i antalet ovälkomna havandeskap. Härigenom kan åstadkommas en minskning i antalet aborter — såväl legala som illegala — något som ur alla synpunkter måste betecknas såsom mycket eftersträvänsvärt. En annan betydande fördel är, att ökad användning av preventivmedel vid tillfälliga förbindelser är ägnad att motverka utbredningen av könssjukdomar.

De här redovisade övervägandena föranleder utskottet att tillstyrka, att riksdagen samtycker till automathandel med preventivmedel. Följaktligen avstyrker utskottet motionerna II: 486 och 487 samt I: 406 och II: 495, enligt vilka riksdagen skulle uttala sig mot sådan handel.

Utskottet anser sig emellertid inte kunna bortse från de faror, som en olämpligt utformad automathandel med preventivmedel kan innebära. De av föredragande departementschefen uppdragna riktlinjerna för myndigheternas tillståndsprövning innefattar enligt utskottets mening en i allt väsentligt lämplig avvägning mellan de medicinska och socialmedicinska synpunkterna å ena sidan och övriga här aktuella synpunkter å andra sidan. Härvid vill utskottet erinra om att dessa riktlinjer i största utsträckning godtagits under remissbehandlingen.

Utskottet är emellertid benäget att fästa något större vikt vid behovssynpunkten än vad departementschefen gjort. Detta får betydelse främst i fråga om dansrestauranger, folkparker och andra nöjesetablissemang. Enligt utskottets mening bör tillstånd att sätta upp preventivmedelsautomater på toaletter inom etablissemang av detta slag beviljas inte endast i undantagsfall.

I likhet med departementschefen anser utskottet, att återhållsamhet bör visas beträffande tillstånd att sätta upp preventivmedelsautomater på fristående offentliga toaletter. Något ovillkorligt förbud härvidlag vill utskottet dock inte förorda.

Av vad nu anförts följer, att utskottet inte kan tillstyrka det i motionen II: 496 intagna yrkandet om att riksdagen måtte uttala sig mot tillstånd till automatförsäljning vid fristående toaletter och nöjesetablissemang.

Utskottet instämmer också i departementschefens uttalanden om att preventivmedelsautomater inte bör sättas upp vid järnvägsstationer eller tunnel-

banestationer och i allmänhet inte heller vid busstationer. Utskottet vill därför för närvarande inte tillstyrka motionerna I: 409 och II: 497.

Från och med år 1947 är apoteken skyldiga att tillhandahålla vissa slag av preventivmedel. I motionen II: 496 har yrkats, att apoteksinnehavare, »i den mån bärande skäl för samvetsbetänkligheter föreligger», skall kunna få dispens från denna skyldighet.

Bestämmelserna om apotekens skyldighet att tillhandahålla preventivmedel grundar sig på ett beslut av 1945 års riksdag i anledning av proposition. Propositionen hade föregåtts av sedvanlig remissbehandling, och härunder hade apotekarorganisationerna lämnat förslaget om sådan skyldighet utan erinran. Utskottet ser inte något skäl att föreslå riksdagen att frångå det år 1945 fattade beslutet.

Hittills har endast de genom apotek sålda preventivmedlen varit underkastade obligatorisk kvalitetskontroll. Avsikten är, att sådan kontroll skall föreskrivas för all försäljning i landet av preventivmedel. Att så sker är enligt utskottets mening synnerligen tillfredsställande.

Det förslag till förordning om handel med preventivmedel, varöver Kungl. Maj:t begärt riksdagens yttrande, kan utskottet till alla delar tillstyrka.

Särskilt med hänsyn till att tillämpningen av de gällande bestämmelserna varit oenhetlig vill utskottet förorda, att normerna för polismyndigheternas prövning i fråga om de platser, där preventivmedelsautomater skall få sättas upp, bringas till deras kännedom i bindande form, lämpligen genom den kungl. kungörelse i ämnet, som torde komma att utfärdas.

Utskottet hemställer,

A. att riksdagen, i anledning av förevarande proposition, nr 76, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t som sin mening giva till känna vad utskottet anfört;

B. att motionerna II: 486 och 487, I: 406 och II: 495, II: 496 samt I: 409 och II: 497 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 16 april 1959

På andra lagutskottets vägnar:

EDVIN JACOBSSON

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: herrar Nils Elowsson, Axel E. Svensson och Sunne, fru Carlqvist samt herrar Magnusson, Edström*, Thorsten Larsson och Ringaby;

från andra kammaren: herrar Jacobsson i Tobo, Nilsson i Göteborg och Lundberg, fröken Wetterström, herr Odhe, fru Sandström samt herrar Johansson i Söderlälje och Gustavsson i Alvesta.

*) Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av herrar *Axel E. Svensson, Sunne, Thorsten Larsson* och *Ringaby*, fröken *Wetterström* och herr *Gustavsson* i Alvesta, vilka ansett, att utskottet bort anföra följande.

»Enligt gällande — — — (lika med utskottet) — — — för allmänheten.

Möjligheterna att sälja varor i allmänhet genom automater var, innan butikstängningslagen infördes 1948, mycket begränsade. Då genomfördes emellertid en viss utvidgning, och ännu större blev dessa möjligheter genom den ovan antydda lagändringen 1956. Vid båda tillfällena var meningarna delade; vid det senare tillfället kunde beslutet om utvidgning av automat-handeln fattas först efter sammanjämkning mellan riksdagens kamrar, som till en början stannat i olika beslut.

Trots de skilda meningar, som rätt angående automathandel, föreslås nu i propositionen, att även preventivmedel skall få säljas genom automat. Förslaget härom har under remissbehandlingen visserligen tillstyrkts av flertalet remissinstanser, men åtskilliga av remissinstanserna har uttalat sig mot förslaget. Såsom framgår av motionerna II: 486 och 487, I: 406 och II: 495 samt II: 496 är meningarna om automathandel med preventivmedel delade även inom riksdagen.

Att meningarna om förslaget på detta sätt går isär är — med hänsyn till förslagets ömtåliga natur — i och för sig ett starkt skäl mot detsamma. Därtill kommer, att nu gällande bestämmelser ger tillräcklig möjlighet för allmänheten att inköpa preventivmedel på ett diskret sätt. Det synes vidare inte troligt, att den illegala handeln med preventivmedel i nämnvärd utsträckning skulle minska genom att preventivmedel finge säljas i automater på sätt som förordats i propositionen.

Utskottet kan på grund av vad nu anförts inte biträda Kungl. Maj:ts förslag om automathandel med preventivmedel. I stället vill utskottet, i enlighet med det önskemål som uttalats genom motionerna II: 486 och 487 samt I: 406 och II: 495, uttala sig mot att sådan handel skall tillåtas.

Vid detta förhållande påkallas inte något yttrande över motionerna I: 409 och II: 497 och icke heller över det i motionen II: 496 intagna yrkandet om att riksdagen måtte uttala sig mot tillstånd till automatförsäljning av preventivmedel vid fristående toaletter och nöjesetablissemang.

Från och — — — (lika med utskottet) — — — fattade beslutet.

Utskottet hemställer,

A. att riksdagen, i anledning av förevarande proposition, nr 76, ävensom motionerna II: 486 och 487 samt I: 406 och II: 495, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t som sin mening giva till känna vad utskottet anfört;

B. att motionerna II: 496 samt I: 409 och II: 497 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.»